

Milletleşme Sürecinde Yunus Emre Yorumları^{1 2}

Serdar ŞİMŞEK³

Başvuru Tarihi: 16.11.2021

Kabul Tarihi: 29.12.2021

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Öz

Türk tasavvuf edebiyatının en önemli şahsiyetlerinden biri kabul edilen Yunus Emre, Anadolu'da halk arasında şiirleri vasıtasıyla bilinmekle birlikte, bilim âleminde ve diğer çevrelerde daha çok Fuad Köprülü'nün çalışmaları sayesinde tanınmaya başlamıştır. Daha sonraki yıllarda Köprülü'nün mirası üzerinden şekillenen Yunus Emre ile ilgili hem bilimsel hem popüler açıdan pek çok çalışma yapılmıştır. Yunus Emre'nin tarihî ve efsanevî şahsiyetini ortaya koyma amacını taşıyan ve şiirlerinin tespiti ve incelenmesine dayanan bu çalışmalarda, birbirinden oldukça farklı görüşler ileri sürülmüştür. Söz konusu çalışmalarda birbirine tezat teşkil eden birçok Yunus Emre portresi kurgulandığı da görülmektedir. Nitekim kimi araştırmacılar onu İslami dönem Türk kültürü dairesi içinde oluşan tasavvuf edebiyatının en önemli mutasavvif şairleri arasında değerlendirirken; kimi araştırmacılar ise çağlar ötesinden günümüze seslenen, hümanist bir şair veya sınıf eksenli çatışmada rol alan bir temsilci olarak değerlendirmişlerdir. Aynı zamanda millî kimlik ve edebiyat kanonu oluşturulması sırasında Yunus Emre'nin millî bir veli olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Günümüzde de gerek popüler yayınlarda gerekse çeşitli kültür odaklı alanlarda üretilen eserlerde bu türden yaklaşımların sürdüğü görülmektedir. Bu makalede Yunus Emre ile ilgili üretilen yorumların millî kimlik tasarımıındaki farklı yönelişlere bağlı olarak çeşitlendiğini öne sürülmekte ve özellikle milliyetçi yaklaşım ile hümanist yaklaşım değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Yunus Emre, Milliyetçilik, Hümanizm

Atıf: Şimşek, S. (2022). Milletleşme sürecinde Yunus Emre yorumları. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı), 155-170.

¹ Bu çalışma etik kurul izin belgesi gerektirmemektedir.

² Bu çalışma, 2021 yılında Kilis'te düzenlenen Vefatının 700. Yılında Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur

³ Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, serdar.simsek@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6486-2249

Comments on Yunus Emre in the Process of Nationalization

Serdar ŞİMŞEK⁴

Submitted by: 16.11.2021

Accepted by: 29.12.2021

Article Type: Research Article

Abstract

Considered one of the most important figures of Anatolian Turkish Sufi literature, Yunus Emre, although he is known among the people in Anatolia through his poems, has started to be recognized in the scientific world and other circles mostly thanks to the works of Fuad Köprülü. Considered one of the most important figures of Anatolian Turkish Sufi literature, Yunus Emre, although he is known among the people in Anatolia through his poems, has started to be recognized in the scientific world and other circles mostly thanks to the works of Fuad Köprülü. In the following years, many scientific and popular studies have been carried out about Yunus Emre, which was shaped by the legacy of Köprülü. In these studies, which aim to reveal the historical and legendary personality of Yunus Emre and based on the determination and analysis of his poems, quite different views have been put forward. In these works, it is seen that many Yunus Emre portraits that are in contrast to each other are fictionalized. As a matter of fact, while some researchers consider him among the most important Sufi poets of Sufi literature formed within the circle of Islamic period Turkish culture; some researchers have evaluated him as a humanist poet or a representative who plays a role in class-based conflict, calling out from beyond the ages to the present. At the same time, it is possible to say that Yunus Emre was considered as a national saint during the creation of national identity and literature. Today, it is seen that such approaches continue both in popular publications and in works produced in various culture-oriented fields. In this article, it is argued that the interpretations produced about Yunus Emre vary depending on different orientations in the design of national identity, and especially the nationalist approach and the humanist approach are evaluated.

Keywords: *Mysticism, Yunus Emre, Nationalism, Humanism*

⁴ Bilecik Seyh Edebali University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature., serdar.simsek@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6486-2249

Giriş

Anadolu Türk tasavvuf tarihi denildiğinde Mevlâna Celaleddin Rumî, Hacı Bektaş Veli ile birlikte akla gelen ilk figürlerden biri olan Yunus Emre, gerek Türk dilinin en önemli şairlerinden biri olması gerekse tasavvufi görüşleriyle bilinen bir mutasavvıf olması bakımından günümüzde birçok incelemeye konu olmaktadır. 13. yüzyılın sonu ile 14. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı tahmin edilen Yunus Emre'nin hayatı ve eserleri hakkında birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam etmektedir. Bilindiği gibi Yunus Emre, Osmanlı coğrafyasında birtakım sufi çevrelerinde ve halk nazarında iyi bilinmekle birlikte onun hayatı ve eserlerine dair ayrıntılı bilgilerin ortaya konulması, Fuad Köprülü'nün ilmî çalışmaları neticesinde gerçekleşir. Köprülü'nün 1918 yılında kaleme aldığı "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar" adlı eseri, bir anlamda Ahmet Yesevî ve Yunus Emre'nin keşfedilmesini sağlayan, onları Türk kültürünün sembol şahsiyetleri hâline kavuşturan kült bir eser niteliğindedir (Ocak, 2012). Öyle ki, Köprülü'nün kendisine Avrupalı Türkologlar nezdinde büyük bir şöhrete kavuşturan söz konusu eseri, özellikle Ahmet Yesevî ve Yesevîlik bilgisi açısından ortaya konulan bilginin "etrafında bir dokunulmazlık ya da ulaşılmazlık hâlesi oluşturmuştur" (Yıldırım, 2012, s. 359). Bu durum Yunus Emre için de geçerli kabul edilebilir. Zira Köprülü'nün adı geçen eserinde ortaya koyduğu bilgiler, Cumhuriyet sonrasındaki gelişen araştırmaların ve üretilen imgenin referans noktasını teşkil eder. Öte yandan bu dönemde Yunus Emre'nin hayatı, kimliği ve eserleriyle ilgili yoğun tartışmalar yapılarak yeni çalışmalar kaleme alınır. Erken Cumhuriyet döneminde Köprülü'nün izini takip eden Burhan Toprak, Abdülbaki Gölpınarlı gibi araştırmacılar tarafından akademik ve popüler çalışmalar yapılır (Ocak, 2009, s. 98-99). Bu dönemdeki çalışmaların en önemli hususiyetlerinden biri, farklı yorum ve içeriklerle şekillenen değişik Yunus Emre imgelerinin varlığıdır. Nitekim Yunus Emre ile ilgili üretilen yorumların birbirinden oldukça farklı olduğuna, hatta kimi zaman anakronik hatalara düşme pahasına, onun tarihi ve efsanevi şahsiyetiyle edebî kimliği çevresinde yeni imgelerin üretilme gayretine şahit olunur (Ayvazoğlu, 2016; Soileau, 2006).

Şüphesiz Köprülü'nün çalışmaları, Yunus Emre araştırmaları için milat kabul edilmektedir. Diğer yandan Köprülü'nün Ahmet Yesevî ile ortaya koyduğu Yunus Emre kimliği, milliyetçi yaklaşımın da ilk ürünü sayılır. Köprülü'ye göre Yunus Emre, Orta Asya'da İslam sufiliği ile Türk zevkinin terkiibini yapan Ahmed Yesevî'nin Anadolu sahasındaki takipçisi, büyük bir mutasavvıf şairdir. Ayrıca Anadolu ve Rumeli'de büyük bir şöhrete kavuşarak, asırlar boyunca halk içinde yaşama kabiliyeti gösteren Yunus Emre, Ahmet Yesevî'nin tasavvuf anlayışının ve takipçilerinin tesirinde "ateşin bir mutasavvıf" olarak millî bir sanatkâr hüviyetini taşır (Köprülü, 2018, s. 454). Köprülü'nün eserini dikkatle okuyanlar, Türkistan ve Anadolu sahasını temsil eden iki efsanevi şahsiyet arasında münasebet kurulmaya ilişkin gayreti hemen fark ederler. Zira kitabın temel tezi de budur. Öte yandan Köprülü'nün dönemin siyasi ve kültürel etkilerinden dolayı eserini milliyetçi bakış açısıyla kaleme aldığı iddia edilmektedir (Taştan, 2016).⁵

Cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte modernleşme ve milliyetçilik düşüncesi ile farklı ideolojilerin etkisindeki yazarların ilgi odağı hâline gelen Yunus Emre etrafında değişik imajların üretildiği gözlemlenir. Yunus Emre'nin tartışılan bir figür olmasına yol açan bu durum, farklı görüşlere sahip kimselerin ideolojik görüşlerini Yunus Emre aracılığıyla meşruiyet kazandırma ve bu fikirlere tarihsel bir zemin inşa etme çabası olarak değerlendirilir. Bazı araştırmacılara göre Yunus Emre, Anadolu tasavvufundaki Türk ruhunun temsilcisi iken, kimi araştırmacılar ise onu Orta Çağ Anadolu'sunda yaşamış hümanist değerleri dillendiren bir Türkmen sanatkârı olarak yorumlar. Bu fikre sahip yazarlara göre Yunus, hümanist değerleri özümsemiş ve şiirlerinde insan sevgisini işlemiştir (Ocak, 2009). Dolayısıyla Yunus Emre araştırmalarında farklı yaklaşımların neticesinde değişik Yunus Emre imgelerinin üretildiği söylenebilir.

⁵ Köprülü'nün eserlerinde ileri sürdüğü tezlerinin daha sonraki yıllarda bir paradigma oluşturduğuna, özellikle Türk halk İslam'ı ile heterodoks İslam ile ilgili görüşlerindeki Orta Asya vurgusunun milliyetçi bakış açısının ürünü olduğuna dair yapılan eleştiriler için bk. (Karakaya-Stump, 2016; Dressler, 2016).

Bu makalede, Türk edebiyatının önemli mutasavvıf şairi Yunus Emre ile ilgili üretilen yorumlar arasında bulunan milliyetçi yaklaşım ile hümanist yaklaşım arasındaki süreklilik tartışılmıştır. Her ne kadar bu iki yaklaşımın ilk bakışta birbirinden oldukça farklı fikirleri içerdiği düşünülse de aslında daha geniş anlamda, her iki yaklaşımın millî kimlik/edebiyat kanonu oluşum sürecindeki hafıza inşasının parçası olduğu görülmektedir. Diğer bir ifade ile Yunus Emre, millî edebiyat oluşturma sürecindeki hafıza savaşlarının önemli bir figürü hâline gelmiş ve değişik imgeler içinde kurgulanmıştır. Bu doğrultuda makalede, milletleşme sürecinde millî kimliği temsil eden şahsiyetlerden biri olan Yunus Emre ile ilgili üretilen yorumlar, millî kimlik ve kanon yaratımındaki süreklilik ve değişiklikler açısından çözümlenmeye çalışılacaktır.

Yunus Emre'yi Tahayyül Etmek

Cumhuriyet döneminden itibaren kültürel sahada genellikle Mevlâna, Hacı Bektaş- ı Veli ve Yunus Emre üç büyük sufi olarak ön plana çıkmıştır. Cumhuriyetin ikonografisinde oldukça büyük yeri bulunan ve ritüelistik uygulamalara benzer bir şekilde anma törenleriyle sürekli hatırlanan/hatırlatılan bu sufiler, âdeta Türklereki hoşgörü, insan sevgisi ve hümanist değerleri yansıtan simge şahsiyetler vasfını kazanmışlardır. Aynı şekilde söz konusu mutasavvıflar hakkında akademik ve popüler nitelikli yayın, toplantı, tören vb. faaliyetler yapılarak bu şahsiyetlerin kolektif bellekteki konumları pekiştirilmektedir. Bu mutasavvıf şairler arasında yer alan Yunus Emre'nin genellikle 1240-41 yılında doğduğu, 1320 yılında vefat ettiği kabul edilmesine rağmen, tarihî hayatı hakkında pek fazla kayıt bulunmamaktadır. Zira hayatı menkıbelerle iç içe geçmiştir (Tatçı, 2013). Esasen Yunus Emre, çok mekânlı anlatı kahramanlarından biridir. Hayatı hakkında üretilen menkıbelerle birlikte birçok yerde mezarının bulunmasından dolayı Yunus Emre'nin Anadolu sözlü kültüründe bir anlatı kahramanı olarak da yer aldığı söylenebilir (Oğuz, 2011).

Yunus'un hayatı hakkında kesin bilgilere elde edilememesi, menkıbelerle desteklenmiş efsanevî bir kimliğe sahip olması, onunla ilgili yorumların çeşitlenmesine, farklı görüş ve yorumların üretilmesine zemin hazırlamıştır (Soileau, 2006, s. 412). Aynı şekilde eserleri üzerinde yürütülen tartışmalar da bu yorum ve imge üretimini güçlendirmiştir. Burada Yunus Emre gibi farklı şahsiyetlerin tartışılması veya yorumlanması, onlara yüklenen anlam ve değerlerle ilişkilidir. Nitekim her şahsiyetin üzerinde oluşturulmak istenen imgenin, kimlik tasarımları, edebiyat kanonu gibi unsurlarla bağı bulunmamaktadır. Bu farklı yorumların arka planında, farklı kesimlerin kendi dinî, ideolojik aidiyetleri doğrultusunda meşruiyet sağlama gayreti de söz konusudur. Bu yaklaşımları temel alan İsen, (1995), Başkal (2004) Soileau (2006), Tunç (2007), Ocak (2009), Ayvazoğlu (2016) gibi araştırmacıların çalışmalarında 20. yüzyılda Yunus Emre ile ilgili üretilen yorumlarda genellikle milliyetçi, hümanist, Alevi, muhafazakâr gibi yaklaşımların öne çıktığı kaydedilir. Elbette dönemin siyasi, sosyal ve kültürel tartışmalarıyla biçimlenen bu yorumlar, aynı zamanda edebiyat, tarih ve kimlik kavramlarının farklı açılardan okunmasının tezahürü olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan bu tür yaklaşımların modernleşme sürecinde geleneğin veya geçmişin yeniden kurgulanmasının etkilerini taşıdığını söylemek mümkündür. Kültürel kaynakların yeniden ele alınıp yeni imgelerle sunulması, esasen devlet ve toplumun yeni paradigma düzlemindeki inşa süreciyle de yakından ilişkilidir. Zira yeni fikir ve görüşlerin rehberliğinde oluşturulmak istenen yeni toplum ve insan modelinin kaynaklarını ulusun sembolü hâline gelmiş şahsiyetler teşkil edecektir.

Yunus Emre ile ilgili üretilen farklı yorumları, fakelore ve geleneğin icadı kavramları ışığında tartışan Tunç (2007), bu tür çeşitlenmelerin ve değişik Yunus Emre imajlarının oluşmasını, yazarların kendi düşüncelerinin meşruiyetini sağlamak için tarihsel bir figür olan Yunus Emre'den yararlanma gayretiyle ilişkilendirir. Yazarların fakelore ve geleneğin icadı olarak nitelendirilebilecek metotlara başvurarak Yunus'un hayatı ve eserlerini kendi anlayışları doğrultusunda kurguladıklarını söyler. Bu yorum, Yunus Emre hakkındaki farklı

söylemlerin ideolojik yönünü vurgulamasının yanında fakelore, geleneğin icadı gibi kavramlarla birlikte çözümlemesi bakımından oldukça dikkate değerdir. Nitekim Yunus Emre'nin farklı yorumları, Tunç'un da vurguladığı gibi geleneğin icadı ve başka bir tipolojik çerçevede ele alınarak üretilen fakelore yaratımıyla sıkı sıkıya ilişkilidir. Aynı zamanda folklor disiplininin doğuşundan itibaren milletin sürekliliğini vurgulamak veya geleneği temsil etmeye elverişli şahsiyetleri kendi düşünce anlayışları çevresinde yorumlamak amacıyla sahte folklor örneklerinin kurgulandığı bilinmektedir (Dundes, 2007). Milletin otantik değerlerini ve millî şuurunu temsil ettiğine inanılan kahraman ve şairlerin modern çağda yeni ihtiyaçlar paralelinde yeniden ele alınması, aynı zamanda siyaset ve kültürün iç içe geçmesiyle oluşan milletleşme sürecinin de bir parçasıdır. Bu bakımdan kitleleri ulus etrafında birleştirmek için, millî niteliği haiz şahsiyetlerin “yeniden keşfedildiği” görülmektedir. Özellikle millî kimliklerin yaratılması sürecinde, kendi kökenlerini arayan aydınlar, milliyetçi bakış açısıyla geçmişin sesini günümüze taşıyan şair ve yazarları temel alırlar ve onlardan kültürel azizleri yaratırlar.⁶ İşte Yunus Emre de ilk olarak millî kimliğin inşasında yeniden keşfedilen ve romantik milliyetçi tahayyülün ana kaynaklarından biri olarak yorumlanır.

Millî Bir Veli/Şair Olarak Yunus Emre

Cumhuriyet döneminde Yunus Emre üzerine yapılan farklı yorumları muhtelif yazılarında değerlendiren Ahmet Yaşar Ocak (2009; 2012) ilk olarak milliyetçi yaklaşımı zikreder. Ona göre Yunus Emre'yi milliyetçi perspektifle ele alan ilk araştırmacı olan Köprülü'yu “Türk Edebiyatında ilk Mutasavvıflar” adlı eserini yazmaya sevk eden amiller arasında 20. yüzyılın başlarında oluşan siyasi ve kültürel gelişmelerin önemli payı bulunmaktadır. Ziya Gökalp'in romantik milliyetçilik düşüncesinden etkilenen Köprülü, Yunus Emre'yi de bu perspektifle yorumlamıştır. Daha sonraki yıllarda Faruk K. Timurtaş, A. Kabaklı gibi isimlerle devam eden bu yaklaşıma göre Yunus Emre, “İslam sufiliğini Türk geleneksel kültür zevki ve yapısına göre yeniden yorumlamıştır” (Ocak, 2009, s.100). Köprülü'ye göre Yunus'un sanatını meydana getiren iki unsurdan biri olan İslami Yeni Eflâtunculuk felsefesi onun tasavvufi ve ahlaki esaslarını teşkil ederken, dilini, edasını, vezni ve şeklini teşkil eden formun ise millî unsur olduğunu vurgular. Ayrıca bu iki unsurun birbirinden ayrılmayacağını ifade eden Köprülü, Yunus'un sanatının “tamamıyla millî, yani zevk bakımından tamamen Türk” olduğu sonucuna varır (Köprülü, 2018, s.450). Ayrıca tasavvufun esaslarını, vahdet-i vücud felsefesini sade ve temiz bir Türkçeyle eserlerinde işleyen Yunus Emre, Orta Asya'dan Anadolu'ya süreklilik gösteren Türk sufiliğinin önemli şahsiyetlerinden biri olmuştur. Bu yaklaşım, Abdülbaki Gölpınarlı, Burhan Toprak ve diğer araştırmacılar tarafından eleştirilse de günümüzde de Yunus Emre ile ilgili literatürün önemli bir bölümünde bu yaklaşımın izleri görülmektedir. (Ocak, 2009, s. 100-101). Ayrıca sonraki yıllarda hümanist söylemin de temel argümanlarını etkilediği söylenebilir. Zira ilk defa Köprülü'nün çalışmalarında ortaya koyduğu bakış açısı ve inşa ettiği Yunus Emre imgesi, gelişerek devam etmiştir.

Diğer yandan bu yaklaşımı, millî veli icadı/yaratımıyla da ilişkilendirmek mümkündür. “Millî Bir Veli Yaratmak, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar Üzerinde Farklı bir Okuma Denemesi” isimli oldukça zengin ve dikkate değer makalesinde Yahya Kemal Taştan (2016), Köprülü'nün çalışmasını, millî kimlik inşasında başvurulan “aziz inşası” yönünden değerlendirir. Esasen Köprülü'nün Ahmed Yesevî ve Yunus Emre'yi

⁶ Edebiyatın kanon şeklinde biçimlenmesinde kültürel aziz/kahramanların merkezi bir yeri bulunmaktadır. Nitekim kanonik metinlerin yaratıcısı yazar ve şairlerin yeniden hatırlanarak ulusal belleklerde yer edinmeleri sağlanır. Geçmişin sesini, millî karakteri, saf, bozulmamış dili temsil eden bu yaratıcılar, millî edebiyatın esas kaynakları olarak tanımlanırlar. Millî edebiyatın inşa edilmesinde söz konusu kültürel azizler, dinî sistemleri de hatırlatacak bir şekilde, âdeta kutsallaşma sürecine dâhil olurlar ve “ölümsüz ruhları” sürekli anma törenleriyle yüceltilir, böylece ritüelistik uygulamalarla kültürel mertebesine ulaşırlar. Avrupa'da şair, yazar ve azizlerin kültürel aziz şeklinde yorumlanması için bk. (Dović ve Helgason 2019).

merkeze alarak Orta Asya'dan Anadolu'ya tevarüs eden kültürel sürekliliğin birtakım şahsiyetlerle devam ettiğini gösterme çabası içinde olduğunu iddia eder. Köprülü'nün kült eserinin İttihatçıların Türkçü toplum projesiyle birlikte okunması gerektiğine dikkat çeken Taştan, dönemin milliyetçilik politikalarıyla eser arasındaki yakın ilişkiyi vurgular. Aynı zamanda Avrupa'da milliyetçi aydınların millî kahramanların ve efsanevi anlatıların kökeni olarak addettikleri Orta Çağın temel referans noktasını oluşturduğuna dikkat çeker. Zira edebî ortaçağcılık hareketi “modern dönemde yeni millî kimlikleri tarihi, kültür, ahlak, milletin özgün değerleri açısından besleyen biri millî hazine niteliğindedir (Taştan, 2016, s.58).⁷ Nitekim milliyetçilerin ulus kimliklerinin inşasında temel referans dönemi kabul edilen Orta Çağ, millî kahramanların, azizlerin, şairlerin yaşadığı altın çağ olarak ifade edilir. Edebî ortaçağcılık hareketinin en önemli unsurlarından biri kutsal kitaplara, menkıbelere dayanan millî veli/aziz yaratımıdır. Avrupa'da azizler etrafında teşekkül eden millî kahraman yaratımı hem sekülerleşme hem de millî bilinç yaratılması sürecinde gerçekleşir. Diğer yandan Taştan, İrlanda'nın millî azizi olarak kabul edilmesini sağlayan Aziz Patrick'i inşa eden Stefan Czornowski'nin eseri ile Köprülü'nün eseri arasında ilgi kurarak her iki eserin şekil, muhteva, metot bakımından benzerlik taşıdığını ifade eder. Czornowski, Aziz Patrick'i efsanevi ve tarihî kimliğini ayrı ayrı işleyerek İrlanda'nın millî azizi olarak takdim etmiştir. Köprülü de Orta Asya'dan Ahmet Yesevi ile Anadolu'dan Yunus Emre'yi millî edebiyatın tasavvufi cephesindeki azizleri olarak inşa eder. Esasen onun bu yaklaşımı, Köprülü'nün ve İttihatçıların Türkçü edebî yaratım ve kimlik inşasıyla da örtüşmektedir. Zira Ziya Gökalp'in tesriyle Köprülü, “tarihî şahsiyetleri millî kahramanlara dönüştürmeye ve tarihin bir bakıma millî yorumunu geliştirmeye yönelmiştir” (Taştan, 2016, s.59).

Taştan'ın (2016), Köprülü'nün Ahmet Yesevi ve Yunus Emre arasındaki sürekliliği gösterdiği çalışmasında milliyetçilik hareketlerindeki kahramanların ve azizlerin tekrar yorumlanması şeklinde çözümlemesi, milletleşme sürecinde entelektüellerin kimlik ve sembol üretimiyle ilgilidir. Nitekim modern milliyetçilik hareketlerinde yeni kimliğin birtakım sembolleri ve kavramları olmak zorundadır. Avrupa'da yeni kimlik inşa sürecinde de ulusları tanımlayan, ayırt eden veya “var eden” bileşenler bulunur. Her ulus kurucu atalar, tarih, kahramanlar, kültürel ve tarihî abideler, yemek, mimarı gibi kimlik doğrulama listesi olarak da tanımlanabilecek ulusu temsil eden unsurları kapsar (Thiesse, 2018, s.153-154). Yeni millet inşası aynı zamanda geçmişin tekrar tahayyül edilmesini gerektirmektedir. Millet inşası kolektif anlatılar icat etmek, muhayyel bir cemaatin ideolojisini yurttaşlara benimsetmekle mümkün olabilir. Elbette millet inşasında aydınların ve edebiyatın önemli rolü ulunmaktadır. Millî edebiyat, millî kimliğin vazgeçilmez kaynağıdır. Edebî ve tarihî anlatılar, geçmişin sesini barındıran yazar ve şairler, milliyetçiliğin temel referansını oluşturur. Yeni toplumsal kimliklerin oluşumunda bu tür şahsiyet ve anlatılara ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla tarihî şahsiyetlerin yeniden yorumlanması, milliyetçi kimlik yaratımında sık rastlanılan bir durumdur. Millî edebiyat kanonunun nasıl oluştuğunu irdeleyen Jusdanis (2018, s.86-87), özellikle gecikmiş modern toplumlarda edebiyatın önemli vazifeleri üstlendiğini belirterek edebiyatın milletin hayalî aynası olarak hem bir milletin tezahürü hem de millet-oluşturma sürecinin parçası olduğunu vurgular. Edebiyat kanonunu bir anlatılar toplamı olarak bir cemaatin üyelerinin ortak bağlarını anlamalarını sağlayan hikâyeleri şeklinde tanımlayan Jusdanis, edebiyatın bir milletin geçmişinin, şimdinin ve geleceğinin hikâyesini anlattığını, bu bakımdan edebiyat kültürünün milletin bütünlüklerini pekiştirmek ve gecikmiş modernleşmeye hazır olduklarını göstermek isteyen etnik cemaatler için vazgeçilmez bir öneme sahip olduğuna işaret eder.

⁷ Hasan Aksakal da Türk politik kültüründeki millî romantizmi incelediği çalışmasında, romantik düşünceye bağlı figürlerin kaleme aldığı eserlerdeki hâkim temalar arasında “Orta Çağ merakı”ndan söz eder. Esasen bu yazarlar, altın çağ olarak tahayyül ettikleri Orta Çağdan devşirdikleri kahramanları, azizleri, olayları vb. eserlerinde yorumlamışlardır. Namık Kemal, Ziya Paşa, Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Yahya Kemal, Nazım Hikmet, Atsız gibi pek çok Türk romantigi, tahayyül ettikleri dönemi, kendi anlayışları içerisinde işlemişlerdir (Aksakal, 2015, s. 48-50).

Taştan'ın II. Meşrutiyet döneminde millî kimliğin kurgulanmasında yararlanılan millî veli icadı vurgusu, Cumhuriyet sonrasında da takip edilen ulus kimlik inşasındaki çabalarda da benzerlik gösterir. Zira millî veli/aziz icadı, Cumhuriyet sonrasındaki milletleşme sürecinde oluşturulmak istenen millî edebiyatın kaynakları arasında yer alır. Hatta farklı yaklaşımların birleştiği esas unsur, Yunus Emre'nin millî kimliğin ve edebiyatın sembol şahsiyeti hâline getirme çabasıdır. Nitekim birbirinden taban tabana zıt görüşler öne sürülse de ortak unsur Yunus Emre'nin arzu edilen toplumsal kimliğin önemli bir figürü olmasıdır. Dolayısıyla edebî ortaçağcılık kavramı ekseninde oluşturulan millî aziz/şiar inşasının, Cumhuriyet dönemindeki çalışmalarda da devam ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim bu dönemde, Yunus Emre ile ilgili edebiyattan tiyatroya, müzikten sinemaya varıncaya kadar, çeşitli türlerde pek çok araştırmacı, yazar ve şairin eliyle oldukça zengin literatür meydana getirilir. Yeni bir ulus tahayyülünü benimseyen Cumhuriyet aydınlarının yeni figürlere ihtiyacı doğrultusunda, birçok şair, yazar veli vb. yeni imgelerle sunulmuştur. Burada Yunus Emre, ulusu tahayyül tarzının parçası olarak yorumlanan bu yaklaşım, Cumhuriyet sonrasında da devam etmiş, Yunus Emre Türkçenin en büyük şairleri arasında gösterilmekle birlikte millî kimliğin sembol şahsiyetlerinden biri hâline gelmiştir.⁸ Cumhuriyet dönemindeki kimlik inşasında başvurulan referanslardan biri, Yunus Emre gibi tarihte yaşamış bir sufi şairin, millî vasfı daha da belirginleşecek, aynı zamanda millî edebiyatın kaynağını teşkil edecektir. Nitekim “devlet ulus inşa sürecine dâhil olur olmaz, özellikle kıymetli bir kaynak olarak kültüre başvurur” (Dieckhoff, 2018, s. 89). Yunus Emre'nin şiirini inceleme ve çözümlemeyi temel alan çalışmalarla edebî kimliği ile millî vasfı daha ayrıntılı bir işleme tabi tutulurken, hangi yüzyılda yaşadığı, nasıl bir tasavvufi çevre ile ilişkili olduğu gibi çeşitli problemleri irdeleyen tartışmalar yapılır. Halk arasında ilahileri ve menkıbeleriyle tanınan Yunus Emre, aydınların vasıtasıyla yeni bir okumaya tabi tutulur ve yeni Yunus Emre imgesiyle tekrar halka sunulur. Elbette bu yeni Yunus imgesi, farklı bilgilerin zenginleştirdiği bir imgedir. Zira aydınların elinde tekrar tahayyül edilen Yunus Emre, değişik fikir ve ideolojiye sahip aydınların kendi kimlik tasarımlarına göre yeniden yorumlanarak farklı Yunus Emre imgelerinin doğmasına sebebiyet vermiştir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte millî kimlik inşası sürecinde yeni bir edebiyat vücuda getirmek isteyen aydınlar arasında millî edebiyatın kaynağı olarak halk edebiyatını esas alınmasına dair tartışmalar yapılır (Eskin, 2017, s.106-110). Nitekim Ziya Gökalp'in millî kültürün kökeninin halk edebiyatı olduğu, “güzîdeler”in halka doğru giderek folkloru, âşık ve tekke şiirini öğrenerek millî karaktere sahip olacaklarına dair görüşü, bu dönemde de etkilidir (Gökalp, 2019, s.199-201). Diğer yandan millî edebiyatın teşekkülünde halk edebiyatı ve Batı edebiyatından faydalanmak gerektiğine işaret eden Gökalp'in vurguladığı hususlardan biri de Dede Korkut, Yunus Emre, Kaygusuz Abdal, Âşık Ömer gibi halk şairleri ile Nasreddin Hoca, Karagöz gibi halk tiplerine özel geceler tertip edilerek halka sunulmasıdır (Gökalp, 2019, s.260). Bir anlamda anma törenleri vasıtasıyla millî şairlerin kolektif bellekte sürekli hatırlanmasını amaçlayan bu yaklaşım, Cumhuriyet sonrasında Yunus Emre'yi içerir. Bu bağlamda ilk yüceltilen ve anma töreniyle hatırlanan millî şairlerden biri, Yunus Emre olur. Cumhuriyet dönemindeki inkılap edebiyatı yaratılmasıyla ilgili çalışmada Eskin (2017, s.116), Yunus Emre ile ilgili çalışmaların dönemin bakış açısıyla “geleneğin icadı/inşâi karakterinin somut misali” olarak nitelendirir. Zira aydınların Yunus Emre'yi yeniden yorumladıklarını belirterek, onun millî ülküyü temsil eden, milliyetçi bir şair olarak tahlil edildiğinden söz eder.

⁸ Millî kimliğin inşasında ve edebî kanon yaratımında edebî figürlerden yararlanılması, Sovyetler Birliği'nde de görülür. Bünyesinde barındırdığı toplulukları ulus hâline getirebilmek için kültürel sembollerden, tarihi kahramanlardan ve edebî figürlerden yararlanan Sovyet iktidarı, tarihi ve geleneği yeniden kurgular. Örneğin Çağatay Türkçesinin en önemli şairlerinden Ali Şir Nevâyî, 1920-1940'lı yıllardan itibaren Özbek ulusal kimliğinin sembol şahsiyeti ve Özbek edebiyatının kurucusu kabul edilir. Sovyet öncesinde Ceditçi aydınlar tarafından başlatılan kanonlaştırma süreci, Sovyet döneminde tamamlanır. Sovyetler Birliği'nde yeni ulus kimliklerinin yaratılması sürecinde geleneğin icadı metodunun Ali Şir Nevâyî örneğindeki uygulanması hakkındaki bir inceleme için bk. (Shin 2017).

Esasen bu yorumun dönüm noktalarından birini, 1929 yılında Türk Halk Bilgisi Derneği tarafından ülkenin çeşitli yerlerinde tertip edilen anma törenleri oluşturur. 1927 yılında kurulan ve Anadolu sahasından folklor ürünlerinin derlenmesini amaç edinen bu dernek, halk bilgisi derlemelerinin yanı sıra önemli şahsiyetler ve olaylar hakkında özel günlerin tertip edilmesini de gaye edinir. Bu amaçla tertip edilen anma törenlerinden biri Yunus Emre ile ilgilidir (Öztürkmen, 1998, s.58- 60). Söz konusu dernek, 15 Nisan⁹ tarihini “Yunus Emre Günü” ilan eder ve 1929 yılında on iki şehirde ihtifal tertip eder. Bu anma törenlerinde Yunus’un hayatı ve eserleri hakkında konferanslar verilir, şiirleri okunur. Dernek tarafından yayımlanan kitapta Mehmet Halit, Fuat Köprülü, Ziyaeddin Fahri ve Aka Gündüz’ün yazıları ile Necip Fazıl, Faruk Nafiz, Ziyaeddin Fahri ve İsmail Hikmet’in şiirleri yer alır. Son bölüm ise Yunus Emre’nin seçilmiş şiirlerine ayrılır (THBD, 1929).

Bu anma seferberliğini yeni bir hafıza politikası üretimi olduğunu vurgulayan Eskin, 15 Nisan gününü Yunus Emre’yi anma günü olarak kutlanmasını içeren bu ihtifal hakkında Hâkimiyeti Milliye gibi çeşitli yayın organlarında yazılar yayımlandığını, bu yazılarda Yunus Emre, mutasavvıf kimliğinden ziyade, Anadolu Türklüğünün lirik şairi, halkçı, öz Türkçenin temsilcisi olarak yorumlandığını belirtir (Eskin, 2017, s.117-120). Köprülü’nün eserinde millî veli şeklinde inşa ettiği Yunus Emre imgesi, bu ihtilaf neticesinde Cumhuriyet dönemine taşınır. Anma günü için yayınlan eser, Köprülü’nün inşa ettiği imgenin kabul edildiğini gösterir mahiyettedir. Öyle ki anma törenine katılan Köprülü’nün Yunus Emre ile ilgili yazısı kitabın başında sunulur. Eserin başında yer alan “Yunus Emre’yi Niçin Seviyoruz” başlıklı yazıda ise Yunus, klasik edebiyatında kaybolmak üzere olan Türkçeyi ebedileştiren mutasavvıf şair şeklinde nitelendirilir. Öte yandan geçmişte felsefi mistisizmi temsil eden Yunus Emre, artık “millî hayatın ve maşerî mefkûrenin ilham eylediği içtimâî mistisizmi” temsil edecektir. Dolayısıyla bu anma merasimi gençliğe tarihi, istikbali düşündürmek, felsefi ve bedîî yaşayışın yüksek ve ince zevklerini aşlamak için derneğin iyi ve uygun bir vasıtaya müracaat ettiği kanaatini taşıdığı belirtilir (THBD 1929, s.3-9). Yine Aka Gündüz’ün yazısında “hiçbir vakit tasavvufun malı olmayan Yunus, muhitini, neslini ve sonraki nesilleri hayatiyete, sürüp götürmek isteyen bir millî mücahittir, Yunus Emre dünün, bugünün ve yarının büyük Türk’ü” olarak yorumlanır (Gündüz, 1929, s. 29). Dikkat edilirse millî edebiyatın esas kaynaklarından biri şeklinde tasavvur edilen Yunus’un Türklüğü ve millî vasfı oldukça ön plandadır. Aynı zamanda milletin hikâyesini anlatan yeni edebiyat kanonuna, modern öncesi dönemde şiirlerini söyleyen Yunus Emre gibi şairlerin eserlerinin yaratılış bağlamından ayrı bir şekilde yorumlanıp dâhil edildiği gözlemlenir. Özellikle sade Türkçeye vurgu oldukça önemlidir. Nitekim J. G. Herder’in volk kavramında vurguladığı, dilin bir topluluğun tarihsel geleneğini ve kimliğini aktaran, milletin devamlılığını sağlayan ve öteki topluluklardan farklılığını idrak etmesini sağladığı düşüncesinin Cumhuriyet seçkinlerinin halkı merkeze alan edebiyat yaklaşımına önemli etkisi vardır (Kahraman, 2009, s. 120).

Yunus Emre’nin millî edebiyatın erken dönem şairlerinden biri olduğu ve bu yönüyle Türk kültürünü temel alan edebî yönelişe de kaynak ettiği görülmektedir. Meşrutiyet yılları ile Cumhuriyet sonrası dönem yakından incelendiğinde pek çok yazar ve şairin Yunus Emre’nin tesiriyle yeni edebiyat eserleri kaleme aldıkları anlaşılmaktadır (Önal, 1991). Diğer yandan Yunus Emre ile ilgili millî romantik yorum daha sonraki yıllarda Türk Yurdu, Hisar, Türk Edebiyatı vb. çeşitli periyodiklerle, F. Kadri Timurtaş, Sezai Karakoç, Mehmet Kaplan, Ahmet Kabaklı gibi isimlerle devam etmiştir. Fakat başlı başına yeni bir edebiyat kanonunun yaratılmasında milliyetçi-muhafazakâr perspektifle ele alınan bu yorum, özellikle 1940’lı yıllardan itibaren başlayan ve sonraki yıllarda gelişerek devam eden hümanist yoruma karşı savunmacı bir mahiyete

⁹ Yunus Emre’yi anma gününün 15 Nisan tarihinin seçilmesinin nedeni şu şekilde açıklanır: “şairin şiirlerinde tasavvuf renkleri arasında yaşatılan ve şiirinin en galip unsuru olan tabiat güzelliği düşünmeli, bu yüzden 15 Nisan günü Yunus’u anmak günü yapmalıdır” (THBD, 1929, s.3).

bürünecektir. Hümanist değerlerle Yunus Emre'nin düşünce ve mesajlarını birleştiren bu söylem, ortaya yeni Yunus Emre imgelerinin çıkmasından başka, değişen edebiyat kanon anlayışı ile kimlik tasarımlarının da ipuçlarını vermektedir.

Hümanist Söylemde Yunus Emre

Yunus Emre ile ilgili çeşitli araştırmalar içinde özellikle onu hümanist bir şair olarak değerlendiren yaklaşım, belli çevrelerde taraftar bulan ve benimsenen bir yaklaşımdır. Esasen bu yaklaşım, belli bir paradigma değişikliğini ve aydınların kültürel yönelişlerini de içermekle beraber millî kimlik kurgusunun farklı bir yorumuna da işaret etmektedir. Zira Taştan'ın (2016, s.58) da vurguladığı gibi “Genellikle din ve millî kimliği bir arada düşünen milliyetçi hareketler milletlerin menşesini Ortaçağda ararken, seküler niteliğe sahip ve milliyetçiliği laiklikle bağdaştıran hareketler ise antikçağı referans almışlardır.” Dolayısıyla yeni bir kimlik tasavvuru bağlamında Yunus, Emre, Mevlâna gibi şahsiyetler hümanist söylemle değerlendirilir. Geniş kitlelerin nazarında yüksek bir mertebede bulunan söz konusu sufilerin, aslında Batı medeniyetinin kültürel kökenlerinde yer alan sevgi, hümanizm, hoşgörü gibi değerlerin geleneksel aktarıcıları olduğu dile getirilir. Bu velilerin sağladığı meşruiyet, hedeflenen geçmiş algısının metafizik yönlerinden birini teşkil eder. Zira geçmişle gelecek arasındaki süreklilik, birtakım tarihi ve kutsal şahsiyetlerin yardımıyla inşa edilmeye çalışılır.

Ocak'a (2009, s.101) göre kökenini 1940'lı yıllarda takip edilen hümanist eğitim ve kültür politikasından alan bu yaklaşım, Yunus Emre ile birlikte Mevlâna, Hacı Bektaş Veli gibi şahsiyetleri de içine almaktadır. Bu yaklaşımın en belirgin tezi, Yunus Emre'nin mutasavvıf, sufi kimliğinden ziyade hümanist değerlerin temsilcisi olmasıdır. Yunus Emre'nin dünya ve özellikle Batı kimlik değerlerine uyumlu bir figür olarak sunulmasını içeren bu yaklaşım, aynı zamanda yeni kimlik tanımını vurgular. Öte yandan yeni imge icadında esin kaynakları milliyetçilerden oldukça farklı olan bu grup, kendi içinde de farklı görüşlerinin dile getirildiği bir söylemi kapsar. Esasen İslami kültürel öğeleri dışlamaya çalışan kimi yazarlara göre Yunus hakikatte Anadolu'nun putperest kültürlerinin de şekillendirdiği Türkiye halklarının ortak bir ürünüdür. Hümanist değerlerin sürekliliğini vurgulamak için başvuru olan bu hümanist söylemin esas işlevi, yeni ulus tahayyülündeki Anadolu milletinin farklı bir bellek içinde kurgulanmasıdır.

Bilindiği gibi, Yunus'un Divan'ını ilk kez 1933 yılında yayımlayan Burhan Ümit, Yunus'u “bunalımlı bir entelektüel” olarak değerlendirir (Ayvazoğlu, 2016, s.47). Köprülü ve diğer milliyetçi yaklaşımlardan oldukça farklı olan bu yorum, esasen daha sonraki yıllarda gelişen hümanist söyleme de zemin hazırlar. Yine 1940'lı yıllarda Yunus Emre'ye yönelik ilginin arttığı bilinmektedir. Nitekim Yunus Emre divanlarının yetersiz görülmesi sebebiyle devlet eliyle ciddi bir tarama gerçekleştirilir. Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel, bütün valiliklere Yunus'a ait kabul edilen bütün şiirlerin derlenerek yetkili makamlara teslim edilmesini ister (Ayvazoğlu, 2016, s.75). Aynı dönemde devletin kültür politikası doğrultusunda Yunan ve Latin klasiklerinin tercüme edilmesi sonucunda hümanizm düşüncesinin kökenleri üzerine ilgi uyanır.¹⁰ Özellikle bu dönemde Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren Türk aydınlanması bağlamında “hümanizma” düşüncesine duyulan ilgi, yeni bir hümanizma arayışlarını da beraberinde getirir (Yıldırım, 2012, s.223-244). İşte bu düşünsel kaynaklardan beslenerek ortaya çıkan Mavi Anadolu hareketi, Türk millî kimliğinin tanımlanmasında ve

¹⁰ Esasen Türk hümanizması düşüncesi, çeviri ve Tercüme bürosu sayesinde yaygınlık kazanır. 1939 yılında tertip edilen Birinci Türk Neşriyat Kongresinde antik modern klasiklerin devlet tarafından tercüme edilmesine yönelik görüşler, 1940 yılında kurulan Tercüme Bürosu'nun da çalışmalarını tayin eder. Maarif Vekâleti bünyesinde oluşturulan Tercüme Bürosu'ndaki çeviri ve yayıncılık faaliyetleri, bir anlamda ulus kimlik inşasında ve Batılılaşma sürecinde yeni Türk edebiyatının veya kanonun oluşturulmasında kaynak vazifesini üstlenir. Özellikle hümanizm kavramıyla ilişkili eserlere öncelik verilerek Türk rönesansına ideolojik bir zemin hazırlanır (Gürçağlar, 2018, s.69-76).

edebî kanonun inşasında farklı görüşlere sahip bir harekete olarak temayüz eder. Bu hareket, Batı düşüncesini kendi öz kaynaklarında bulma ve var olan tarihî ve kültürel birikimleri kendi anlayışları içinde yorumlamaya dayanır. Anadolu coğrafyasında yeni bir millet yaratma kurgusunu içeren bu söylem, Sabahattin Eyuboğlu, Halikarnas Balıkcısı, Azra Erhat gibi isimlerle temsil edilir (Yıldırım, 2012, s.245-46).

Türk hümanizmi anlayışının farklı bir yorumunu temsil eden Mavi Anadolu düşüncesi, edebî kanonun yapılandırılmasında önemli etkileri olmuştur (Akyıldız ve Karacasu, 1999, s.27). Zira Mavi Anadolu Hümanizmi olarak değerlendirilen görüş, bir yanıyla Avrupa hümanizminin değerlerine bağlı iken, diğer yanıyla Anadolu coğrafyasındaki topluluk ve kültürleri kucaklayan millî kimlik kurgusuna yaslanmaktadır. Kendinden önceki Orta Asya ve Anadolu'nun sürekliliğin içeren, Türklük vurgusu belirgin kimlik tasarımının aksine, Avrupa kültürünün kaynağı olarak gördükleri antik Yunan ve Latin uygarlıklarını da yaratan, yüzyıllar içinde harmanlanmış Anadolu uygarlığını yüceltirler (Akyıldız ve Karacasu, 1999, s.29-30). Bu anlamda Türk hümanistleri muhayyel bir Anadolu kimliği tasarımına sahiptirler ve toprağa bağlı bir millet tahayyülünü geliştirirler. Cumhuriyet öncesi kültürel birikimi öz kültür olarak tanımlayan Mavi Anadoluçular, bu kültürün kökeninde farklı toplulukların birlikte oluşturduğu toplumsal, edebî, siyasal, ekonomik bütünlüğü vurgularlar. Dolayısıyla öz kültürün anlatılarını ve değerlerini oluşturan yazar, şair mutasavvıflar bu perspektifle ele alınır. Aynı şekilde edebî kanon ve millî kimlik tasarımının farklı bir cephesinde duran Türk hümanistleri, Yunus Emre'yi de edebiyat kanonunun kurucu dehalari arasında kabul ederler (Akyıldız ve Karacasu, 1999, s. 31-39).

Bu bağlamda yazar ve çevirmen Sabahattin Eyuboğlu'nun görüşleri, Mavi Anadolu hareketinin hümanist kanon inşa sürecindeki etkisi bakımından oldukça anlamlıdır. Zira Eyuboğlu, Anadolu hümanizması perspektifinden kendi kültürel azizini yaratma çabasındadır. Yunus Emre ile ilgili kaleme aldığı eserinde halk merkezli bir düşünce geliştiren Eyuboğlu, Yunus Emre'yi de bu yaklaşımla değerlendirir. Ona göre Yunus Emre'nin düşüncesinin merkezini, insan sevgisi teşkil eder, fakat bu insan sevgisi, hümanist değerlerle uyumludur. Yunus Emre “artık ümmet malı değil, millet malıdır” düşüncesiyle onu millî kimlik içinde değerlendirmemiz gerektiğini belirten Eyuboğlu, hak için halktan yana olan Yunus Emre'nin dindar olmasına rağmen softalara ve yobazlara karşı duran, aynı zamanda insanları insan olmaya çağırان, hümanizmin özünü de içeren insanlığı birbiriyle kaynaştıran, yoksulların, ezilmişlerin şairi olarak yorumlar (Eyuboğlu, 1966). Diğer yandan Yunus Emre'yi tasavvufi kimliğinden soyutlayarak onu hümanist değerlerin temsilcisi olarak konumlandırır:

... Yunus bütün dindarlığına, Müslümanlığına karşın hiçbir dinin adamı değil, hatta bir din adamı bile değil, tersine bütün dinlerin ötesinde, camilerin kiliselerin dışında, hele softaların, yobazların düpedüz karşısında kitapsız, tapınmasız, törensiz, kiblesiz bir inancın adamıdır. Bu inancın tek kuralı, yasa, dogması sevgidir, en geniş, en sınırsız, en insanca anlamıyla sevgi. (Eyuboğlu, 1966, s.28-29).

Yunus'un Türklüğüne ve Anadolu Türk dilinin gelişimindeki önemine odaklanan erken Cumhuriyet dönemi denemelerinde olduğu gibi Eyuboğlu, Farsça ve Arapçanın entelektüel dil olduğu bir zamanda Yunus'u Türkçe şiir söylemesini önemli görür. Yunus Emre ümmet şairi değil millet şairidir vurgusu da oldukça anlamlıdır. Muhayyel bir Anadolu milletinin Türk hümanizmasının değerlerini Türkçe olarak dile getiren şairin yeni bir imge icadı yoluyla edebî kanonun içinde değerlendirildiğini söyleyebiliriz.

Türk hümanizmi düşüncesinden etkilenen şair ve yazarlardan biri olan Ceyhun Atuf Kansu'nun da Yunus Emre ile ilgili görüşleri, hümanist yaklaşıma yakın olmakla beraber Marksist düşüncenin kimi renklerini de barındırır. Zira onun Yunus Emre yorumu, sınıf çatışmasını da içerir. Kansu (1971), “Anadolu Halk Tarihinde

Yunus Emre” başlıklı yazısında, Yunus Emre’nin tarihî şahsiyetini açıklarken, Anadolu’nun kaos ortamına vurgu yapar. Özellikle onun öğretisinin İslam gizemciliği, Türk halk gizemciliği, doğacı Türk inançları ve Anadolu’nun eskil ekini olduğunu belirtir. Aynı şekilde onun kaynaklarından birinin İslam gizemciliği ile Türk boylarının eskil inançlarını birleştiren Horasan Erenlerinin eski Anadolu Eti, Frikya, İyon gibi bir terkip meydana getirdiğini öne sürer. Diğer yandan Kansu’ya göre Yunus Emre, dost bir düzenin kurulması için çabalayan bir kişidir.

Bu düzene karşı savaşıacaktır gönül atına binmiş yoloğlu, derviş Yunus. Orta çağ tarihinde bu düzenin toplumsal dokusu derebeyliktir. Avrupa’da feodalite, Anadolu’da Moğol kırımının, Selçuklu yıkımının ardından türemiş Anadolu beylikleridir. Bu devrimci su, Yunus Emre’ye, yüzyıl önceden, Baba İshak devriminden gelmektedir: Bir dost düzeni kurulmalıdır. Ne yolla? Gönül yolu ile ... Bu düzen uğruna savaşıacaktır Yunus: Öğretisini yayacak, halk arasına karışacak, halk gibi söyleyecek, halkı uyarıp, uyandıracak; yoksulluğu, ölümü ve ezinci yenmek için halkın önünde yola düşecek, Baba İshak’tan Baba Bektaş’a, Anadolu halk gizeminin insançı devriminin bir bölük eri, bir savaşı olacaktır (Kansu, 1971, s.423).

Mavi Anadolu hareketinin yeni tarih ve kimlik inşası etrafında şekillenen hümanist Yunus imgesi, sonraki yıllarda da devam eder. Özellikle 1971 yılında düzenlenen Uluslararası Yunus Emre Semineri’nde sunulan bildiriler arasında Yunus’u hümanist bir şair olarak değerlendiren bildiriler bulunmaktadır. Örneğin Gönül Alpay (1971) Yunus Emre’nin hümanizmasının temellerini incelerken, kültür bakanı T. S. Halman (1971, s.111-118) ise Türk hümanizmasının ilk temsilcilerinden kabul ettiği Yunus Emre’nin lirik şiirleri, yaşayan Türkçeyi ustalıklı kullanması ve “insanlık değerlerine inanan, yobazlığı kınayan, Tanrı ve insan sevgisine dayanan hümanizması” sayesinde yüzyıllar boyunca değerini koruduğunu, hem ulusal kültürü geliştiren hem de şiirsel söyleyişte ve felsefede evrenseli yakalayan bir şair olduğunu belirtir. Diğer yandan Yunus, yobazlara karşı, öz değerlerini koruyan gerçek bir mümin, Tanrı ve insan sevgini birlikte işleyen ulu bir Türk ozanıdır. Halman’ın görüşlerinin Sabahattin Eyuboğlu’nun düşüncelerinden farklı olmadığı, daha seküler yorumla Yunus’u değerlendirdiği söylenebilir (Maraş, 2005, s.35).

Görüldüğü gibi, hümanist söylem, çeşitli çevrelerde devam etmiş, hatta Kültür Bakanlığı tarafından benimsenmiştir. Bu söylem, 1990’lı yıllarda akademik ve popüler yayınlarda sürdürülmüş, özellikle UNESCO’nun 1991 yılını “Yunus Emre Sevgi Yılı” ilan etmesinin ardından düzenlenen sempozyumlarda, neşredilen kitap ve makalelerde de işlenmiştir (Soileau, 2006, s.453-454). Yunus Emre ile ilgili hümanist yaklaşımda, yeni bir kimlik, tarih ve edebiyat yorumuyla karşılaşılır. Tasavvufi kimliğiyle tanınan ve şiirlerini İslam, Kur’an, tasavvuf kaynağından edindiği bilgilerle terennüm eden Yunus, bu kimliğinde ayrı, evrensel insanlı değerleri dillendiren, hümanist şair kimliğinde icat edilir. Farklı bir Yunus imgesini sunan bu yaklaşım, esasen bazı Türk entelektüellerinin kimlik tasarımları ve kanon anlayışlarıyla ilintilidir. Erken cumhuriyet dönemindeki kimlik arayışlarının izlerini taşıyan bu yaklaşım, bir anlamda Batılı ve hümanist değerlerle uyumlu, seküler bir şair inşa etme kaygısını taşımaktadır. Zira Yunus’un bir Türk ozanı olarak nitelendirilmesi ve sade Türkçesine olan vurgu, onu millî edebiyat kanonu dâhilinde değerlendiren, ama yeni bir yorumla bağdaştırma gayretinin bir tezahürüdür. Cumhuriyet döneminde farklı ideolojik anlayışlara bağlı aydınların millî kimlik ve edebî kanon inşasında Yunus Emre’yi kültürel aziz olarak inşa etme gayreti, farklı yorumlara dayanmakla birlikte aynı inşa faaliyetinin sonucudur. Diğer yandan sekülerleşme ve yeni insan ve toplum modeli kaygısı içeren bu yaklaşımın kanon mücadelesinin bir cephesini teşkil ettiğini söylemek mümkündür.

Sonuç

1918 yılında yayımlanan “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar” adlı kitapla tanınana kadar Yunus Emre, sınırlı çevrelerde bilinmektedir. Onun bir anlamda da popülerlik kazanması ve yeni bir imgeyle ortaya çıkması, Köprülü’nün gayretleriyle olmuştur. Modern Türkiye’nin kurulmasıyla beraber Köprülü’nün inşa ettiği millî veli kurgusu değişik bağlamlarda birtakım ilave yorumlarla zenginleşerek devam etmiştir.

Milliyetçi yaklaşımlarla birlikte Türk hümanizmasının temsilcisi vasfını da kazanan Yunus Emre, âdeta millî kimliğin sembol şahsiyetlerinden biri hâline gelmiştir. Burada milliyetçi-muhafazakâr ve hümanist yaklaşımın her ne kadar farklı fikir ve anlam dünyasına dayansa da millî kimlik inşasında Yunus Emre’nin edebî temsil kabiliyetini kazandığı, millî bir şair olarak yorumlandığı görülmektedir. Ulusun organik bir bütün olarak yaratılması sürecinde Yunus Emre, millî kimliğin esas kaynaklarından biri durumundadır. Kurucu ataların, milletin kültürünü dile getiren şahsiyetlerin yaşadığı geçmişle biçimlenen millî kimlik, aynı zamanda kendi edebiyat kanonunu yaratmaktadır. Bu bakımdan Yunus Emre, farklı değerlendirilmelere tabi tutulsa da milletin hikâyesini anlatan millî bir şair olarak nitelendirilir. Modernleşme süreci bağlamında millet inşası bu tür millî vasfı belirgin, geçmişi ve geleceği birbirine bağlayan şahsiyetlerin üstlendiği değerlerle gerçekleşir. Yeniden yorumlanan ve anlamlandırılan bu şahsiyetler, yaşadığı devir ve bağlamdan bambaşka değer ve kabullerle ilişkili gösterilebilirler, önemli olan onların kimlik kurgusundaki işlevi ve üstlendiği roldür. Dolayısıyla geçmişte dinî alanın içinde değerlendirilen bir şahsiyet, modern çağda seküler bir alanın mesajlarını aktaran, milletin hikâyesini dillendiren şair tipine dönüşebilir. Cumhuriyet döneminde farklı yaklaşımlarla oluşturulan Yunus Emre imajı da bu tür bir anlamlandırma ve inşa sürecinde şekillendiğini, kitleler arasında yeni kimliğiyle tebarüz ettiğini söylemek mümkündür.

Bugün gerek akademik gerekse popüler alanlarda canlı ve zengin bir Yunus Emre araştırmaları yapılıyorsa, geçmiş yıllardaki adımların oldukça önemli etkisi bulunmaktadır. Elbette günümüzde hoşgörü, tasavvuf denildiğinde akla gelen Mevlâna, Hacı Bektaş Veli gibi mutasavvıfları da bu bağlamda değerlendirmelidir. Son olarak şunu ifade etmek gerekir. Türk tasavvuf tarihinde yer alan mutasavvıfların günümüzdeki imgelerinin değerlendirmesinde başvurulacak kavramlar arasında millî veli icadı, kültürel aziz, gelenek icadı kavramları, son derece işlevsel olabilir. Öte yandan Yunus Emre ile ilgili tartışmaların ve değişik imgelerin icadı, farklı grupların kendi hafıza inşa sürecinin parçası yahut kimlik kurgusunun bileşeni olarak değerlendirmek mümkündür. Yunus Emre gibi geçmişin yeniden yorumlanmasını sağlayacak tarihî ve kültürel kahramanlar daima tekrar tekrar yorumlanmakta ve kültürel cemaatin oluşturulmasında başvuru şahsiyetler olma vasfını taşımaktadırlar. Dolayısıyla bu tür yaklaşımların bütüncül olarak değerlendirilmesi ve çözümlenmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Alpay, G. (1971). Yunus Emre'nin hümanizmasının temelleri. *Uluslararası Yunus Emre Semineri. 6-7-8 Eylül. Bildiriler.* (s. 7-33.) içinde. İstanbul: Akbank Kültür Hizmeti.
- Aksakal, H. (2015). *Türk politik kültüründe romantizm.* İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akyıldız, K. ve Karacasu, B. (1999). Mavi Anadolu: Edebî kanon ve millî kültürün yapılandırılışında Kemalizm ile bir ortaklık denemesi. *Toplum ve Bilim, 81,* 26-43.
- Ayvazoğlu, B. (2016). *Yunus ne hoş demişsin: Cumhuriyet sonrası Yunus Emre yorumları.* 2. bs. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Başkal, Z. (2004). *Claiming Yunus Emre: Historical contexts and politics of reception.* (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/305109816/427CACB462E44A0BPQ/1?accountid=15272>
- Dieckhoff, A. (2018). Siyasal milliyetçiliğine karşı kültürel milliyetçilik mi? (2. bs.). A. Dieckhoff ve C. Jaffrelot (Yay. haz.). *Milliyetçiliği yeniden düşünmek, kuramlar ve uygulamalar* (s. 83-102) içinde. (D. Çetinkasap Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dović, M. and J. K. Helgason (Ed.) (2019). *Great immortality: Studies on european cultural sainthood.* National Cultivation of Culture Series 18. Brill: Leiden.
- Dressler, M. (2016). *Türk Aleviliğinin İnşası: Oryantalizm, tarihçilik, milliyetçilik ve din yazımı.* (Çev. D. Orhun). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dundes, A. (2007). Fakelore fabrikasyonu. S. Gürçayır (Yay. haz.).(Çev. S. Gürçayır-A. Teke). *Folklorun sahtesi: Fakelore* (s. 71-86)) içinde. Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Eskin, Ş. (2017). *Cumhuriyet Türkiye'sinde (1923-1950) ulusal kimlik ve hafıza inşası bağlamında edebiyat faaliyetleri.* (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Eyuboğlu, S. (1966). *Yunus Emre'ye selâm.* Çan Yayınları.
- Gökalp, Z. (2019). *Bütün eserleri-bir: kitaplar.* M. S. Koz (Yay. haz) 2. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gündüz, A. (1929). Büyük Türkün kitabı. *Yunus Emre* (s. 29) içinde. Ankara: İktisat Matbaası.
- Gürçağlar, Ş. T. (2018). *Türkiye'de çevirinin politikası ve poetikası 1923-1960.* (Çev. Tansel Demirel). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Halman, T. S. (1971). Yunus Emre'nin hümanizması. *Uluslararası Yunus Emre Semineri. 6-7-8 Eylül. Bildiriler,* (s. 7-33) içinde. İstanbul: Akbank Kültür Hizmeti.
- İsen, M. (1995). Yunus Emre'nin çağdaş yorumcuları. *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri* (s.159-164) içinde. Ankara: AKM Yayınları.
- Jusdanis, G. (2018). *Gecikmiş modernlik ve estetik kültür: Millî edebiyatın icat edilişi.* (3. bs.). (T. Birkan Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kahraman, H. B. (2009). Türk milliyetçi romantizminin sonu: Kurucu modernist ideolojinin dönüşümü ve yazınsal söylem. A. Öncü- O. Tekelioğlu (Yay. haz). *Şerif Mardin'e armağan* (s. 105-153) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kansu, C. A. (1971). Anadolu halk tarihinde Yunus Emre. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi, XXIV(240),* 411-429.

- Karakaya-Stump, A. (2016). Vefailik, Bektaşilik ve Anadolu’da “Heterodoks” İslâm’ın kökenleri meselesi: Köprülü paradigmasını yeniden düşünmek. (2. bs.). *Vefailik, Bektaşilik, Kızılbaşlık* (s.185-206) içinde. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2018). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. 4. bs. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Maraş, İ. (2005). Yunus Emre’nin humanist yorumcuları. *Dini Araştırmalar*, 8(23), 29-38. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/51890>
- Ocak, A. Y. (2009). Türkiye’de Yunus Emre araştırmaları üzerinde genel bir değerlendirme ve Yunus Emre problemi. *Türkiye’de tarihin saptırılması sürecinde Türk sûfilğine bakışlar* (s. 98-108) içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ocak, A. Y. (2012). Yunus Emre: 13-14. yüzyıllar arasında “Bir garip derviş-i kalender-reviş” yahut önce kendi zaman ve zeminin insanı. A. Y. Ocak (Ed.), *Yunus Emre* (s. 183-198) içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Oğuz, M. Ö. (2011). Çok mekânlı ve/veya çok mezarlı anlatı kahramanları: Yunus Emre. *Millî Folklor Dergisi*, 12(91), 5- 11. Erişim adresi: <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=91&Sayfa=2>
- Önal, M. (1991). Millî edebiyat döneminde Yunus Emre’nin tesirleri. *Türk Kültürü Dergisi*, 34, 519-524. Erişim adresi: http://isamveri.org/pdfdr/D00206/1991_341/1991_341_ONALM.pdf
- Öztürkmen, A. (1998). *Türkiye’de folklor ve milliyetçilik*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Shin, B. (2017). Inventing a national writer: The Soviet celebration of the 1948 Alisher Navoi jubilee and the writing of Uzbek history. *International Journal of Asian Studies*, 14(2), 117-142. doi: 10.1017/S1479591417000031
- Soileau M. (2006). *Humanist mystics: Nationalism and the commemoration of saints in Turkey*. (Doktora Tezi). Erişim adresi: <https://www.proquest.com/docview/305350604/D90D151AEFDC4EF8PQ/1?accountid=15272>
- Taştan, Y. K. (2016). Millî veli yaratmak: Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar üzerinde farklı bir okuma denemesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16(2), 33-73. doi: 10.13062/tdid.2016.122
- Tatçı, M. (2013). Yûnus Emre. *TDV İslam Ansiklopedisi* (Cilt 43, s.600-606) içinde. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Thiesse, A.M. (2018). Ulusal kimlikler, ulusaşırı bir paradigma. A. Dieckhoff ve C. Jaffrelot (Yay. haz.). *Milliyetçiliği yeniden düşünmek, kuramlar ve uygulamalar* (s. 151-178) içinde. (D. Çetinkasap Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tunç, G. (2007). Fakelore kavramı merkezinde Yunus Emre. *Millî Folklor*, 19(75), 17-23. Erişim adresi: <https://www.millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=75&Sayfa=14>
- Türk Halk Bilgisi Derneği (1929). *Yunus Emre*. Ankara: İktisat Matbaası.
- Yıldırım, E. (2012). *Modern cumhuriyetin kimlik arayışları: Kayıp kimliğin peşinde Mavi Anadoluculuk hareketi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, R. (2012). Büyüklüğün büyümeye set çekmesi: Fuat Köprülü’nün Türkiye’de Yesevîlik araştırmalarına katkısı üzerine bir değerlendirme. Y.K. Taştan (Ed.), *Mehmet Fuat Köprülü* (s. 357-389) içinde. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Extended Abstarct

Purpose

There have been many studies that aim to reveal the historical and legendary personality of Yunus Emre and based on the determination and analysis of his poems. In these studies, quite different views were put forward, and discussions took place among various groups. Among the comments about Yunus Emre, nationalist and humanist approaches came to the fore. The aim of this study is to discuss the interpretations produced about Yunus Emre in the Republican era in the light of the concepts of identity and literary canon in the process of nationalization. In the study, it is claimed that Yunus Emre interpretations have diversified depending on different orientations in identity design. In the study, the nationalist approach and the humanist approach to Yunus Emre are evaluated.

Design and Methodology

The study is based on a literature search. The article has been prepared with the information obtained from the books and articles containing the comments about Yunus Emre in the Republican period. In particular, the sources containing the thoughts of nationalism and humanism were evaluated. In this context, the sources discussing in the light of concepts such as the literary canon and the invention of the national guardian in the process of national identity construction have been critically analyzed. In the study, attention was paid to the use of primary sources.

Findings

In this study, the following findings were reached;

- Studies on Yunus Emre before the Republican period were generally handled with a nationalist approach. It is seen that the nationalist approach continued after the Republic, and the image of Yunus Emre, who was prominent as a national poet, was used especially in the creation of national literature. In the context of the construction of national identity and the literary canon in this period, Yunus Emre and Turkish identity were emphasized apart from his mystical identity. On the other hand, Yunus Emre's folk literature was evaluated in line with the origin of national literature.
- In the context of the new interpretations of national identity and the new literary canon in the Republican era, Yunus Emre is also subjected to a different interpretation than a nationalist one. Yunus Emre is evaluated in the context of Turkish humanism, which has developed especially since the 1940s. In particular, the evaluations of the Blue Anatolian movement about Yunus Emre determined the main theses of the humanist approach.
- Among the findings obtained in the article, there is continuity between the nationalist approach and the humanist approach. The common element in their different approaches to Yunus Emre is essentially the national identity designs and the effort to make him a part of the literary canon. Authors with different identity designs and literary canons evaluated it in this context. However, in these interpretations, it is seen that Yunus Emre is considered as the symbolic figure of the national identity and the literary canon.

Research Limitations

The research is limited to the nationalist and humanist approaches produced about Yunus Emre in the process of nation identity construction. In this study, the data about Yunus Emre's process of becoming a national poet is based.

Implications

There are different approaches in the studies about Yunus Emre in the Republican period. The political, social and cultural changes that Turkey has undergone have led to the diversification of the image of Yunus Emre. In this context, it is necessary to carry out extensive studies on the images produced about Yunus Emre. At the same time, analyzes should be made in the light of concepts such as the construction of cultural saints, national saints, and the invention of tradition.

Originality/Value

Yunus Emre is as well known in limited circles as he is known for his book "The First Sufis in Turkish Literature" published in 1918. In a sense, it was with the efforts of Köprülü that he gained popularity and emerged with a new image. With the establishment of modern Turkey, the national guardian fiction that Köprülü constructed continued by enriching it with some additional interpretations in different contexts.

Yunus Emre, who has become the representative of Turkish humanism along with nationalist approaches, has almost become one of the symbolic figures of national identity. Here, although the nationalist-conservative and humanist approach is based on a different world of ideas and meanings, it is seen that Yunus Emre has gained the ability of literary representation in the construction of national identity and is interpreted as a national poet. In the process of creating the nation as an organic whole, Yunus Emre is one of the main sources of national identity. The national identity, shaped by the past of the founding fathers and the personalities expressing the culture of the nation, also creates its own literary canon.

Araştırmacı Katkısı: Serdar ŞİMŞEK (%100).